

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Вяра Кюрова

за дисертационен труд за присъждане на образователно-научна степен „доктор“ по научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (социално-културна сфера)“, професионално направление 3.8. Икономика, на тема: „Социални иновации за включване на уязвими групи в пазара на труда“, разработен от докторант в редовна форма на обучение

Мариела Василева Богданова

Рецензията е изготвена съгласно заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ № 902/07.06.2023 г.

I. Общо представяне на докторанта

Мариела Богданова завършва магистърска степен по специалността „Българска филология“ през 1996 г. в ЮЗУ „Неофит Рилски“ Благоевград. От 2019 г. тя е докторант в редовна форма на обучение по научната специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (социално-културна сфера)“ в катедра „Икономика“ на Стопанския факултет при ЮЗУ “Н. Рилски”- Благоевград.

Мариела Богданова има богат практически опит в административната работа на различни равнища в управлението. Понастоящем тя е управител на „БГ РЕГИОНИ“ ООД, гр. Благоевград. От февруари 2023 г. е хоноруван преподавател, а от април 2023 г. заема академична длъжност „асистент“ в катедра „Икономика“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 167 стандартни страници текст, в които са включени 15 таблици (от които 13 в основния текст и 2 в Приложенията към дисертацията), 8 схеми и 54 фигури.

Посочени са 132 източника, от които 107 са на кирилица и 25 на латиница. Използваната литература е достатъчно разнообразна и коректно фокусирана към

изследвания научен проблем, което за един млад изследовател е много положителна черта. Цитиранията са коректни, съгласно установените стандарти. Използвани са и резултати от проведено от автора собствено проучване. Богатият набор от литературни източници и друга информация е предпоставка за доброто разработване на проблема.

Разработката е правилно структурирана и балансирана - включва въведение, обосноваващо актуалността и значимостта на темата на изследването, три глави, заключение, списък на литературните източници и приложения.

Стилът на изложението е стегнат, прецизен и релевантен на изследваната проблематика, като текста е написан на разбираем научен език. Дисертацията е добре оформена и подредена, вкл. таблиците, фигурите и т.н.

Представената за рецензиране дисертация представлява задълбочено и комплексно научно изследване на социалните иновации за включване на уязвими групи в пазара на труда. Дисертационният труд е посветен на актуален и значим за обществено-икономическата практика проблем.

Открити са задължителните атрибути за дисертационно изследване - обект, предмет, основна научна теза, изследователска цел и задачи. В структурно отношение дисертационният труд е логически издържан. **Изследователската теза** е правилно определена – тя гласи, пазарите на труда трябва да реагират по-добре и по-бързо на икономическите и социалните промени, без да се подкопава основната роля на бизнеса, която е създаването на работни места. Обектът и предметът на дисертационния труд са ясно и коректно дефинирани. Като **обект на изследването** се определят социалните иновации, насочени към пазара на труда, което включва и процесът от общо разбиране на понятието „иновация“ до преосмислянето на социалната иновация като процес. Неговият **предмет** е социалните иновации в процеса на включване на уязвимите групи на пазара на труда.

Целта на изследването е да се установи ролята и значението на социалните иновации за постигане на по-бърз преход от състояние на безработица към заетост при групите в неравностойно положение на пазара на труда. Формулирани са 3 основни изследователски задачи, които са правилно определени, като тяхното решаване би позволило реализирането на поставената цел.

Използваният инструментариум е адекватен на проблематиката, базиран на количествени и качествени методи. Използвани са достатъчни по обем и обхват източници на проучването. Ясно и конкретно са посочени ограниченията по място, време, методология и обхват на изследването. Предложени са и два модела - модел на програма за формиране

на адаптивни и трудови умения при хора с увреждане (уязвими групи на пазара на труда) и иновативен образователен модел за обучение на социални предприемачи.

III. Оценка на съдържанието и основните резултати на дисертационния труд

Като цяло дисертационният труд се отличава с прецизност, логическа последователност, задълбоченост на изследването и стремеж да се разглеждат проблемите в комплекс, в тяхната взаимна връзка и зависимост.

Въведението задълбочено и аргументирано разкрива актуалността на темата на дисертационния труд.

Първа глава на дисертацията поставя на разглеждане спецификата на иновациите и социалните иновации, като е направена характеристика с акцент върху тяхната същност и особености. Особено важен аспект в разработката е изясняването на концепцията за иновацията като основен аргумент в икономическата литература. Направен е преглед на литературни източници, открити са съществени становища на водещи български и чужди автори. Логично в изложението се акцентира върху пазара на труда. Правилно е обърнато специално внимание на иновационните подходи. Положителен момент е, че докторантът прави задълбочен преглед на научните виждания по въпроса за иновационната система. Специален параграф е посветен на социалната иновация като концепция и система. Необходимо е да се отбележи, че докторантката формулира свое определение за социални иновации, което намираме за удачно. В четвърти параграф на първа глава логично е изяснена ролята на социалната икономика в процеса на социалното иновиране. Изяснени са елементите на социалната икономика и връзката ѝ с подкрепата на уязвимите на пазара на труда. Разкрити са перспективите пред социалните иновации и социалните предприятия.

Втора глава поставя акцента върху социалните иновации като модел на приобщаваща заетост. Правилно е започнато с параграф, посветен на изясняването на институционалните аспекти на подкрепата за заетост на групи в неравностойно положение на пазара на труда. Логично в изложението се анализира съществуващата правна рамка. Обстойно са разгледани политиките за подкрепа на заетостта. Този параграф се отличава и със задълбочен анализ на пазара на труда, заетостта и безработицата. Специално внимание е отделено на спецификата на неравнопоставените групи на пазара на труда. Втори и трети параграф във втора глава е посветен на много съществен въпрос, свързан с изясняване на пречките и предизвикателствата пред заетостта на хората с увреждане. В следващият параграф на тази глава се разглеждат

социалните иновации като интегриран модел с акцент върху програмите за обучение и приобщаваща заетост на хората с увреждане. Изяснени са принципите, методите и подходите при разработване на програми за развитие на умения при хора с увреждане. Важно приносно значение има разработеният модел на програма за развитие на трудови умения при лица с психични разстройства и интелектуални затруднения.

В трета глава са представени резултатите от практическото приложение на социалните иновации. На базата на осъществено авторово проучване в периода от септември 2020 г. – февруари 2021 г. е получена качествена оценка относно мнението 219 ученици от 11 училища. Като особено ценни резултати, имащи приносно значение може да се определят проучените мнения на 32 пълнолетни лица с увреждане. Тази глава заслужава висока оценка, защото в нея са представени резултатите и са формулирани изводи от апробирани в практиката два програмни модела – модел за адаптивни и трудови умения при лица с увреждане и модел на иновативна система за обучение на социални предприемачи.

Направените в края на всяка от трите глави изводи представляват ясно изразено обобщение на представените становища и резултатите от проучванията, изразяват мнението на автора и акцентират върху някои въпроси с базов характер.

В заключението на дисертационния труд е направено обобщение на резултатите от направеното в дисертационния труд научно изследване и са формулирани са основните изводи.

IV. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд

Рецензията на дисертационен труд представлява самостоятелно научно-практическо изследване, актуално и значимо за управленската теория и практика. Дисертационният труд притежава безспорни научни достойнства. Авторката формулира следните приноси в дисертационния труд:

1. В резултат на направения научно-теоретичен анализ е установена значима за съвременното изследване необходимост от функционални програми за обучение на лицата с увреждане, които да ги направят адаптивни към пазара на труда.

2. Въз основа на получените резултати от научното изследване е обоснована необходимостта от разработването и прилагането на програми за адаптивни и трудови умения, подпомагащи преодоляване на проблемите възпрепятстващи прехода на лицата с увреждане от безработица към заетост.

3. Представен е модел на програма за адаптивни и трудови умения при лица с психични и интелектуални затруднения.

Основните приноси са формулирани правилно и точно, разкриват извършеното по дисертационния труд и са лично дело на автора. Те са особено значими в научно и приложно отношение.

V. Публикации, свързани с дисертационния труд

Резултатите от разработваните в дисертационния труд проблеми са представени в 4 публикации, което е предпоставка за осигуряването на тяхната известност сред научната общност. Броят на публикациите и участието на дисертанта в тях изпълняват националните минимални критерии за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

VI. Автореферат и справка за приносите

Разработеният автореферат отговаря на изискванията и съответства точно на съдържанието на дисертационния труд. Справката за приносите отразява конкретните постигнати научни и приложни резултати.

VII. Въпроси, критични бележки и препоръки

Към докторантката могат да бъдат отправени някои бележки и препоръки, които не намаляват стойността и научно-приложното значение на дисертационния труд и посочените от нея приноси. Би могло да се направи още по-ясно и категорично подчертаване на собственото мнение по някои теоретични проблеми и засилване на критичността на анализа при разглеждането на становищата на представените автори. Позволявам си по-скоро като препоръки към докторантката да предложа:

1. В бъдещите си изследвания да разшири обхвата на количествените методи, които при наличието на различни пакети от програмни продукти ще обогатят аналитичните резултати.

2. Изхождайки от това, че темата на дисертационния труд е значима и засяга много актуален научно-приложен проблем считам, че той би предизвикал по-широк научен интерес. Поради тази причина препоръчвам получените резултати да се популяризират в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни, както и дисертационният труд, след евентуални допълнения, доработка и т. н. да бъде публикуван като монография.

VIII. Заключение

В заключение считам, че представеният за защита дисертационен труд е сериозен изследователски труд, който заслужава висока оценка. Той съответства на изискванията за присъждане на образователната и научна степен “доктор”. Имайки предвид научните приноси, задълбочените изследвания, високото качество и научно-приложната значимост на дисертационния труд изразявам своето положително становище и **предлагам на почитаемото научно жури да вземе решение за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по докторска програма “Организация и управление извън сферата на материалното производство (социално-културна сфера)” към професионално направление 3.8. „Икономика“ на Мариела Василева Богданова.**

30.06.2023 г.
Благоевград

Член на научното жури:
(доц. д-р В. Кюрова)

REVIEW

by Assoc. Prof. Dr. Vyara Kyurova

for a dissertation work for awarding the educational and scientific degree "Doctor" in the scientific specialty "Organization and management outside the sphere of material production (social and cultural sphere)", professional field 3.8. Economics, on the topic: "Social innovations for the inclusion of vulnerable groups in the labor market", developed by a full-time doctoral student

Mariela Vasileva Bogdanova

The review was prepared according to the order of the Rector of Neofit Rilski University No. 902/07.06.2023.

I. General presentation of the PhD student

Mariela Bogdanova graduated with a master's degree in "Bulgarian Philology" in 1996 at Neofit Rilski University of Blagoevgrad. Since 2019, she has been a full-time doctoral student in the scientific specialty "Organization and management outside the sphere of material production (social and cultural sphere)" in the Department of Economics of the Faculty of Economics at SWU "N. Rilski"- Blagoevgrad.

Mariela Bogdanova has extensive practical experience in administrative work at various levels of management. Currently, she is the manager of "BG REGIONS" OOD, Blagoevgrad. Since February 2023, he has been a part-time teacher, and since April 2023, he has held the academic position of "assistant" in the Department of Economics of the Neofit Rilski State University.

II. General characteristics of the dissertation

The dissertation consists of 167 standard pages of text, which include 15 tables (of which 13 are in the main text and 2 in the Appendices to the dissertation), 8 diagrams and 54 figures.

132 sources are indicated, of which 107 are in Cyrillic and 25 in Latin. The literature

used is sufficiently diverse and correctly focused on the researched scientific problem, which for a young researcher is a very positive feature. Citations are correct, according to established standards. Results from the author's own research were also used. The rich set of literary sources and other information is a prerequisite for the good development of the problem.

The development is properly structured and balanced - it includes an introduction justifying the relevance and significance of the research topic, three chapters, a conclusion, a list of literary sources and appendices.

The style of the presentation is concise, precise and relevant to the researched issues, and the text is written in understandable scientific language. The dissertation is well-formed and organized, incl. the tables, figures, etc.

The dissertation submitted for review is an in-depth and complex scientific study of social innovations for the inclusion of vulnerable groups in the labor market. The dissertation is dedicated to a current and significant problem for socio-economic practice.

The mandatory attributes for dissertation research are highlighted - object, subject, main scientific thesis, research goal and tasks. Structurally, the thesis is logically supported. **The research thesis** is well defined – it states that labor markets must respond better and faster to economic and social changes without undermining the main role of business, which is job creation. The object and subject of the dissertation work are clearly and correctly defined. **The object of the research** is defined as social innovations aimed at the labor market, which also includes the process from a general understanding of the concept of "innovation" to the rethinking of social innovation as a process. Its **subject** is social innovation in the process of inclusion of vulnerable groups in the labor market.

The aim of the study is to establish the role and importance of social innovations in achieving a faster transition from unemployment to employment among disadvantaged groups in the labor market. 3 main research tasks have been formulated, which are correctly defined, and their solution would allow the realization of the set goal.

The tools used are adequate to the problem, based on quantitative and qualitative methods. Sufficient volume and scope of research sources were used. The limitations in terms of place, time, methodology and scope of the study are clearly and specifically indicated. Two models are also proposed - a model of a program for the formation of adaptive and work skills for people with disabilities (vulnerable groups on the labor market) and an innovative educational model for training social entrepreneurs.

III. Evaluation of the content and main results of the dissertation work

In general, the dissertation work is distinguished by precision, logical consistency, thoroughness of the research and an effort to consider the problems in a complex, in their mutual connection and dependence.

The **introduction** thoroughly and argumentatively reveals the relevance of the topic of the dissertation work.

The **first chapter** of the dissertation examines the specifics of innovations and social innovations, with a characterization with an emphasis on their essence and features. A particularly important aspect in the development is the clarification of the concept of innovation as a main argument in the economic literature. A review of literary sources was made, essential opinions of leading Bulgarian and foreign authors were highlighted. Logically, the exhibition focuses on the labor market. Special attention is rightly given to innovative approaches. It is a positive point that the doctoral student makes a thorough review of the scientific views on the issue of the innovation system. A special paragraph is devoted to social innovation as a concept and system. It is necessary to note that the doctoral student formulates her own definition of social innovation, which we find appropriate. In the fourth paragraph of the first chapter, the role of the social economy in the process of social innovation is logically clarified. The elements of the social economy and its relationship with the support of the vulnerable in the labor market are clarified. The prospects for social innovation and social enterprises are revealed.

The second chapter focuses on social innovation as a model of inclusive employment. It is right to start with a paragraph dedicated to clarifying the institutional aspects of employment support for disadvantaged groups in the labor market. The exposition logically analyzes the existing legal framework. Employment support policies are extensively reviewed. This paragraph also features an in-depth analysis of the labor market, employment and unemployment. Special attention is paid to the specifics of disadvantaged groups on the labor market. The second and third paragraphs in the second chapter are devoted to a very important issue related to clarifying the obstacles and challenges to the employment of people with disabilities. The next paragraph of this chapter examines social innovation as an integrated model with an emphasis on training programs and inclusive employment for people with disabilities. The principles, methods and approaches in developing programs for the development of skills for people with disabilities are clarified. The developed model of a program for the development of work skills for persons with mental disorders and intellectual disabilities has an important contribution.

The third chapter presents the results of the practical application of social innovations. On the basis of an author's survey carried out in the period from September 2020 to February

2021, a qualitative assessment was obtained regarding the opinion of 219 students from 11 schools. The studied opinions of 32 adults with disabilities can be defined as especially valuable results, having a contributing value. This chapter deserves a high rating because it presents the results and formulates conclusions from two program models tested in practice - a model for adaptive and work skills for persons with disabilities and a model of an innovative system for training social entrepreneurs.

The conclusions drawn at the end of each of the three chapters represent a clear summary of the presented opinions and the results of the studies, express the opinion of the author and emphasize some issues of a basic nature.

In **the conclusion** of the dissertation, a summary of the results of the scientific research carried out in the dissertation is made and the main conclusions are formulated.

IV. Evaluation of the scientific and practical results and contributions of the dissertation work

The dissertation is an independent scientific-practical study, relevant and relevant for management theory and practice. The dissertation has indisputable scientific merits. The author formulates the following contributions in the dissertation:

1. As a result of the scientific-theoretical analysis, a significant need for functional training programs for persons with disabilities to make them adaptable to the labor market has been established for modern research.

2. Based on the results obtained from the scientific research, the need to develop and implement programs for adaptive and work skills, helping to overcome the problems hindering the transition of persons with disabilities from unemployment to employment, is substantiated.

3. A model of a program for adaptive and work skills for persons with mental and intellectual disabilities is presented.

The main contributions are formulated correctly and precisely, reveal the work done on the dissertation work and are the author's personal work. They are particularly significant in scientific and applied terms.

V. Publications related to the dissertation

The results of the problems developed in the dissertation work are presented in 4 publications, which is a prerequisite for ensuring their popularity among the scientific

community. The number of publications and the dissertation student's participation in them fulfill the national minimum criteria for obtaining the educational and scientific degree "doctor".

VI. Abstract and Reference for Contributions

The developed abstract meets the requirements and corresponds exactly to the content of the dissertation work. The statement of contributions reflects the concrete scientific and applied results achieved.

VII. Questions, criticisms and recommendations

Some notes and recommendations can be addressed to the doctoral student, which do not reduce the value and scientific-applied significance of the dissertation work and the contributions indicated by her. It could be done even more clearly and categorically emphasizing one's own opinion on some theoretical problems and strengthening the criticality of the analysis when considering the opinions of the presented authors. Rather, as recommendations for the doctoral student, I would like to offer:

1. In his future research, to expand the scope of quantitative methods, which, in the presence of different packages of software products, will enrich the analytical results.

2. Proceeding from the fact that the topic of the dissertation work is significant and concerns a very current scientific-applied problem, I believe that it would cause wider scientific interest. For this reason, I recommend that the obtained results be popularized in scientific publications, referenced and indexed in world-famous databases, as well as the dissertation work, after possible additions, revisions, etc., to be published as a monograph.

VIII. Conclusion

In conclusion, I believe that the dissertation work submitted for defense is a serious research work that deserves high evaluation. It corresponds to the requirements for awarding the educational and scientific degree "doctor". Bearing in mind the scientific contributions, in-depth research, high quality and scientific-applied significance of the dissertation work, I express my positive opinion and **propose to the honorable scientific jury to make a decision to award the educational and scientific degree "doctor" in the doctoral program "Organization and management outside the sphere of material production (social and cultural sphere)" to professional field 3.8. "Economics" by Mariela Vasileva Bogdanova.**

30.06.2023
Blagoevgrad

Member of the Scientific Jury:
(Assoc. Prof. Dr. V. Kyurova)